

ATENEU BARCELONÈS

**LA UNITAT
CATALANA EN
1640**

DISCURS LLEGIT PEL PRESIDENT
FERRAN DE SAGARRA
EN LA SESSIÓ INAUGURAL DEL
CURS ACADÈMIC DE 1931-32
EL DIA 7 DE DESEMBRE DE 1931

BARCELONA

MINISTERIO
DE CULTURA

MINISTERIO
DE CULTURA

LA UNITAT CATALANA EN 1640

MINISTERIO
DE CULTURA

Senyors :

Després de dedicar una salutació respectuosa a tots els qui heveu vingut a enaltir, amb la vostra presència, la solemnitat d'aquest acte, siguin les meves primeres paraules d'agraïment a vosaltres benvolguts consocis d'aquest Ateneu, que m'haveu donat una prova més, de confiança, en reelegir-me per a ocupar aquest seient, i presidir l'acte inaugural del curs que anem a començar.

En el treball que vaig tenir l'honor de llegir-vos en semblant diada de l'any darrer, sota el títol de : «Les lliçons de la Història», us parlava—referint-me a la Catalunya de 1640—d'alguns fets tràgics, que, recolzats en documents autèntics, testimonien les malvestats, perfídies i ultratges comesos contra la terra catalana, pel mal govern del funest rei de Castella, Felip IV. He advertit, però, que si bé en el meu parlament us donava compte i raó d'aquells fets, blasmant-los com es mereixien, i fent palesa l'exemplaritat de la lliçó que se'n podia treure per l'esdevenidor, i us referia els actes vils i ominosos d'alguns fills d'aquesta terra, que foren traïdors a Catalunya, i renegant de la fe de catalans, es passaren a l'enemic, omplint de dol i de vergonya als seus germans de pàtria ; he advertit, repeteixo, que aquelles lliçons no eren completes, per tal com els mancava consignar-hi els noms i les accions dels ciutadans benemèrits que més es distingiren en aquelles jornades luctuoses ; i sobretot calia fer resplendir l'actitud ferma i decidida del nostre poble el qual aleshores constituí la unió sagrada de tots els estaments en defensa de llur pàtria vexada i oprimida.

El tema del meu discurs, complement d'aquelles lliçons de

la història, que us vaig explicar l'any passat, serà, doncs: «La unitat catalana en 1640», tema, com veureu, ben interessant, i que aleshores, per manca de temps i per no abusar de la vostra atenció, no em fou possible desenrotllar.

Prou voldria jo tractar-lo com es mereix i correspondre, així, a la vostra confiança, procurant, ensems, que la meva tasca us fos plaent. No sé pas si podré reeixir-ne; amb tot, faré els possibles per a complaure-us, no sens abans encomanar-me a la vostra indulgència.

* * *

L'any 1638, el dia 22 de juliol, la Generalitat de Catalunya elegia els nous diputats que havien de regir-la—juntament amb els tres, també novells «oïdors de comptes»—durant el trienni següent. Resultaren elegits, per l'estament eclesiàstic, el doctor Pau Claris, canonge de la Seu d'Urgell; pel militar, en Francesc de Tamarit; i pel real o sigui el qui representava les ciutats i viles catalanes, en Josep Miquel Quintana.

Aquests diputats prengueren possessió de llurs càrrecs el dia 1 d'agost d'aquell mateix any, en circumstàncies ben difícils per a Catalunya, per tal com de cada dia més, anaven augmentant les contrafaccions i greuges comesos pel govern central contra les constitucions, drets i privilegis dels catalans, fins arribar aquell any malastruc de 1640, en el qual—com vaig demostrar antany—la nació catalana assolí el comble de la dissort i del martiri que li infligiren els satèlits del comte d'Olivares.

Aleshores fou quan resplendiren, com estels de primera magnitud, els grans homes de la nostra pàtria, sobresortint, entre ells, aquell baró insigne, Pau Claris, qui per raó del seu càrrec, era el president de Catalunya.

No em detindré a traçar-vos la biografia d'aquest personatge, puix de tots vosaltres són prou conegudes les dades principals referents a la seva vida, que han narrat els nostres historiadors, i les lloances, ben merescudes, que tots ells li han dedicat. Sols em circumscriuré a relatar-vos dos o tres episodis—poc coneguts—de la seva gesta, heroica i patriòtica.

Abans, però, permeteu-me que us faci trasllat de la fidel pin-

tura que en fa un malaurat i molt erudit historiador nostre, en Josep Coroleu,

Diu així: «Fou el que molt pocs saben ésser, sobretot en el món polític, on tant sovint formulen l'apocament i l'egoisme les transaccions que escandalitzen la consciència. Fou un gran caràcter, ço és, un home d'aquells que a França en diuen *tots d'una peça*, perquè ni els accents de la seducció poden temptar, ni la ventada de l'adversitat esporuguir-los, l'home ferm en sos propòsits i perseverant en el camí de la virtut, a qui Horaci retratà amb escultòrica grandiositat dient que res no el commou, ni les ires d'un poble que vol el mal, ni l'esguard amenaçador del tirà, ni el vent dels mars oratjosos, ni la destra fulminant de Júpiter, perquè son cor és tan sencer, que si el món s'enderroqués el feririen llurs ruïnes sens alterar la seva serenitat invencible.» (1)

Quan els reis de la dinastia austríaca, per mitjà de llurs privats i mal govern, vulneraren els drets i les llibertats dels catalans, «com sentinella vigilant de la terra—diu el mateix Coroleu—vetlla per la fidel observància d'aquests drets i llibertats que constituïren la històrica o tradicional *Constitució* dels nostres avis, la *Generalitat* o Diputació de Catalunya, que aquell nom portava per estar en ella representats els tres braços o estaments de l'Estat, o sien totes les classes socials del territori. No cal més que fixar-se una mica en les atribucions d'aquesta famosa corporació per a comprendre que era la més ferma columna de les llibertats catalanes.» (2)

Ja veiérem, l'any passat (3), la sèrie inacabable de greuges i malvestats que caigueren sobre Catalunya, després del recobrament de Salses. Fou aleshores quan l'insigne Pau Claris, qui havia treballat amb gran zel en socorsos de la terra catalana, des que fou elegit president de la Generalitat, es redreçà amb major impuls, lluitant aferrissadament en defensa dels drets dels

---

1. JOSEP COROLEU: *Claris y son temps*, Barcelona 1880, p. 16.

2. JOSEP COROLEU: Op. cit., p. 24.

3. Discurs llegit en la sessió inaugural del curs de 1930 a 1931, de l'Ateneu Barcelonès, *Les lliçons de la Història*. — Catalunya en 1640. — Barcelona 1930, p. 31 i següents.

catalans, contra l'odi i la tirania del comte d'Olivares i els seus corifeus, els quals així tan vilment corresponien a l'esforç i sacrificis que havien fet aquells en oposar-se a la invasió francesa i salvaguardar la pàtria.

Els crims comesos per la soldadesca, a Palautordera, el dia 1 de febrer d'aquell mateix any 1640, i els abusos i extorsions infligits a la vila de Perpinyà, a principis de març, alçaren un crit general de protesta, del qual es féu ressò la Generalitat i en son nom aquell gran patrici, el diputat Claris, el qual reclamà enèrgicament al virrei que es fes justícia i fossin castigats aquells crims i emparats els drets dels ciutadans. Mes res no hi féu aquell català renegat, i per comble de sarcasme, vingué de Madrid l'ordre d'empresonar el diputat militar Francesc de Tamarit i els membres del Consell de Cent, Francesc Joan de Vergós i Lleonard Serra, per haver-se significat en la protesta defensant ardidament les Constitucions de Catalunya. Tots tres foren empresonats en les presons de la ciutat, el dia 18 de març. Cal advertir que l'ordre del rei no es limitava a ells sols, sinó que manava al virrei que veiés si era possible empresonar, també, el diputat Pau Claris.

Aquest, en sa condició d'eclésiàstic, no podia ser-ho sense que hi intervingués el Jutge del breu, qui era, aleshores, el bisbe de Girona, i per delegació, el doctor Josep Claresvalls, prior de la col·legiata de Santa Anna, de Barcelona.

Rebuda informació i examinada la causa, res no hi trobà el jutge perquè resultés culpable i se l'hagués d'empresonar com desitjava el Comte-duc, d'acord amb el rei.

L'odi que aquell mal governant sentia contra Pau Claris i la pruïja amb què tractava d'inutilitzar-lo palesen a bastament l'activitat, l'energia i el patriotisme del diputat eclésiàstic en defensar els drets i la llibertat de Catalunya.

Per això, gens no és d'estranyar que després de veure fracassat el seu primer intent d'empresonar-lo en el mes de març, aquesta esquírria anés creixent en la mala ànima del funest ministre; i que a l'hora que Claris com a president de la Generalitat convocava l'assemblea dels braços o estaments de la terra catalana, en el mes de setembre, per a oposar-se a la invasió de

l'exèrcit opressor de Felip IV que venia a abatere-la i esclavitzar-la, tractés, novament, el comte-duc, de separar-lo de la Generalitat, treure'l de Catalunya i tenir-lo com hostatge a Madrid, sota el seu domini. A l'efecte intrigà amb el Nunci de Sa Santetat a Espanya, qui era aleshores monsenyor Cèsar Fachetto, arquebisbe de Damietta, i aconseguí d'aquest una lletra manant al diputat Claris: «que anés promptament a Madrid, que necessitava tractar ab ell cosas de molta importancia, que no's podian ab cartas escriurer, assegurantlo que procuraria tot lo possible que u passás bé en aquella Cort, y que de fill tant obedient als mandatos Apostólics y Sancta Sede, no duptava que obraria ab ell la dita carta, lo matex que, podian obrar medis aprensants, dels quals tenia per cert noy auria necessitat de averse de valer» (4). La carta fou tramesa al diputat Claris, per mitjà del bisbe de Barcelona, i coneixent que era el resultat d'una intriga del comte-duc amb el Nunci, i un parany que se li preparava, amb tot i contenir apremis i amenaces per a obligar-lo, reunida la Junta de la trentasisena i a proposta d'ella, els braços acordaren que de cap manera s'havia d'accedir a la pretensió del Nunci, i que es trametés «ab tota brevetat a la Curia Romana, un embaixador pera informar a Sa Santetat desta y de las demás cosas que convindran a la Provincia, y que's suplicás als Sors. Consellers acompanyassen al dit embaixador ab cartas pera Sa Santetat affavorint la pretensió de la Provincia.» (5)

A propòsit d'aquest fet, diu en Coroleu: «Es precís confessar que era ben càndida la diplomacia madrilenya, al posar semblants paranys á un home com En Claris.» (6)

La tàctica, la prudència i les dots de govern a l'ensem que l'activitat i l'energia es manifestaven ben sovint, en l'obrar assenyat d'aquell baró insigne. Heus ací un altre episodi que ho corrobora.

Mr. d'Espanan, mestre de camp general de l'exèrcit francès, tramès per Lluís XIII, per auxiliar el Principat, s'havia lliurat

---

4. Dietari del doctor Puig, p. 78vo.

5. Dietari del doctor Puig, p. 78vo.

6. COROLEU. Op. cit., p. 185.

al marquès de los Velez quan la rendició de Tarragona; amb promesa—segons deia—que no faria més armes contra l'exèrcit invasor, que comandava el Velez i es retiraria a França.

En 30 de desembre, trobant-se dit Espenan a la vila de Sant Feliu de Llobregat, l'oïdor eclesiàstic de la Generalitat, el conseller terç, en Josep Çacosta i altres caporals catalans, li havien fetes grans instàncies perquè trametés tropes de la seva cavalleria, a les quals seguirien i acompanyarien algunes de la Província, al Penedès, que es trobava amenaçat pel marquès de los Velez. Malgrat aquestes instàncies, mai no pogueren persuadir-lo, «ans bé sempre—diu el dietari del canonge Puig—per moltes
»rahons efficaces y conclohents que li representassen, donava
»desvio a la cosa, ab que, vehent que assò era de tanta impor-
»tancia com d'exa ben considerar, y que ell ab veras ho desviava,
»se feu sospitós de que u feia per trobarse ambaraçat de la pa-
»raula que en Tarragona havia donat al dit Marquès de tornar-
sen a França» (7). Aleshores fou quan en dit dia, Pau Claris, acompanyat d'una companyia de soldats de cavall, de la qual era capità en Josep de Pinós, anà a Sant Feliu per a convèncer l'Espenan i demostrar-li que no tenia cap motiu ni raó per a mancar a l'obligació que havia contret d'auxiliar els catalans, majorment havent-ho promès a Mr. de Playsis Besançon després que donà la dita paraula al marquès de los Velez.

Malauradament, arribat que fou el diputat eclesiàstic a la vila de Sant Feliu no pogué avistar-se amb l'Espenan, puix aquest, el mateix dia, se n'havia anat a Martorell. «Ab tot—se-
»gueix dient el dietari—crerà a monsur Playsis y en presencia
»del dit oydor, Conseller y altres personas de consideració de la
»Província que alli se trobavan; ab molt gran valor, y energia
»de paraulas, li digué quant mal se aportava Espenan, y que ell
»era arribat alli, sols pera que de sa boca ho entengués, y pera
»persuadirli que executás y fes lo que tantas voltas li avian, dits
»oydor y Conseller, instat, pus de ferho, ne havia de redundar
»grandissim benefici a tot lo Principat y sos comptats; y al con-
»trari, no fentho, molts grans danys y prejudicis, los quals se-

---

7. Dietari del doctor Puig, p. 130.

»ria apres molt difficultos lo poderlos reparar, y axi que ell anás
»a Martorell promptament y ha Espenan fes assaber, y repre-
»sentás lo sentiment gran que de assó tenia universalment la
»Provincia, y que pera que estás sens ell, com era just, embiás
»encontinent a tota diligencia cavalleria als pobles mes princi-
»pals del Panadés, y a la vila de Vilafranca cavalleria y infan-
»teria, pera que de aquesta manera pogués la Provincia obrar
»en son favor y benefici los effectes referits, y en cas que's tro-
»bassen ja estos puestos ocupats del gros del exercit contrari,
»se'n tornás amb tota sa gent a la vila de Martorell.» (8)

Havent-li manifestat el marescal de Playsis, que executaria el que se li ordenava, Claris se'n tornà el mateix dia a Barcelona, «que la molta necessitat que de sa persona en ella y havia
»—diu el dietari—no permetia major absencia». Arribà a la ciutat entre les vuit i nou hores de la nit, i descavalcà en la mateixa casa de la Diputació, i entrant en consistori, «feu llarga relació
»a sos condeputats, de sa jornada, y dels ordens havia donat a
»Playsis, y que no duptava los possaria puntualment en execu-
»sió, y per obra ; y tots li estimaren molt estos bons officis, com
»los demás que incessantment feia en benefici de sa patria y con-
»servasió de tots.» (9)

El dia 3 de gener de 1641, Claris tornà a Sant Feliu per causa que l'Espenan seguia posant dificultats i dilatòries en obrar com se li ordenava. La fermesa del president de la Generalitat fou tan eficaç, que Espenan quedà convençut i dominat del tot. Vegeu com ho relata el dietari del doctor Puig: «Aparegué als
»deputats y Consellers de la present ciutat que era precisament
»necessari que y anás lo diputat eclesiastic a fi y effecte de apre-
»tarse bravament ab Espenan, y donarli a entendre y fer asa-
»ber ab tota claretat y sens ningun rabós, y en la forma y ma-
»nera que ell sabia molt ben fer, las quexas grans que de ell
»tenia la Provincia per veurer ab quanta tibiesa y poc calor trac-
»tava las materias consernants la conservasió y defensa de ella,
»en temps que no podia admetrer un punt de dilasió lo posar en

---

8. Dietari del doctor Puig, p. 130.

9. Dietari del doctor Puig, p. 130vo.

»execusió tot quant li pogués ser de profit pera alcansarho, y que
»considerás que la Provincia per al dit effecte lo avia fet venir
»ab los demes auxiliars, y que pus rebia un sou tant bo, y qual
»ell avia demanat, y que ab tota puntualitat se li pagava, obrás
»lo que en aquesta conformitat en benefici de la Provincia devia ;
»que considerás los dañs que de son modo de proceder podia re-
»brer la Provincia, y entre altres entrarsen lo contrari a peu pla
»per lo Panadés, y seria possible que no u intentaria, ni execu-
»taria tant prest, si veia que lo nostre exercit li feia cara com a
»ell se li feia instansia, dientli que embiás Cavalleria pera jun-
»tarse ab la que ja si trobava, y que considerás quant alentats
»estavan tots los Provincials que's trobavan en lo exercit, que
»eren molts en número que dexant sas casas y familias avian,
»sens sou algú, acudit, per raho del sometent general, a defen-
»sar la Provincia, y formar lo exercit, los quals seria molt pos-
»sible que vehent que no's obrava en la cosa lo que's podia y de-
»via, y que el que avia de adelantarse, se mostrava poc fervorós,
»se cansarian y enfadarian y se'n tornarian a sas casas.

»Tot assó, y lo demés que judicá lo deputat que podia apro-
»fitar pera conseguir la Provincia son intent, arribat a St. Feliu,
»digué a Espenan, no dexant, també, de dirli y persuadirli que
»no'l devia embaraçar la paraula que en Tarragona avia donada
»al Marqués de los Velez, pus per lo que ja en altrás occasions
»se li avia representat, no li podia cumplir, com ell matex avia
»insinuat y dit al señor de Playsis, y altres, y confirmat ab actes
»que avia fet en contrari ; y lo dirloy lo deputat tot lo sobre
»apuntat, fonch ab tant gran valor, y energia, y efficasia en las
»paraulas segons los presents publicaren, y a ningú dels absents
»se feu difficultós creurerho, pus en tota Europa volava la opinió
»y fama de son valor y prudensia, y per consegüent quant bé
»—essent gran Patrici, home enter, de veritat, y zelós de la cosa
»publica, y bé comú—sabia cumplir ab las obligacions del offici
»y carrech de deputat, que causà a Espenan,—lo qual avia assó
»ja ben experimentat, pus en certa ocasió, parlant y conferint
»los dos, cosas de la Provincia y sa conservació, li digué : *e vos*
»*monsieur, sou pla molt coratjut*—molts grans temors y posá en
»prou cuydado, y axi no duptá de ratificar y prometerli en pre-

»sencia de monsur Sarinian, del de Playsis, del oydor y conse-
»ller y de molts cabos francesos y cathalans, que en tot se troba-
»ren presents, que restaria y defensaria la Provincia ab tota sa
»gent, fins a perdre la vida, sens que pera dassó li fos obstacle
»o impediment la paraula que encontrari avia donat en Tarra-
»gona al Marqués de los Velez, al qual faria asaber com los de-
»putats, de qui rebia sou, y consequentment avia de estar a sos
»ordens, lo feian restar.» (10)

Perdoneu, si fins amb risc d'abusar de la vostra atenció, he volgut estendre'm en el relat d'aquests episodis, perquè, demés d'ésser poc coneguts, potser inèdits, són una prova palesa de l'exemplaritat d'aquell gran caràcter, d'aquell home extraordinari, qui fou en Claris, veritable president de Catalunya i pare benemèrit de sa Pàtria, al qual, com hem vist, el mateix Espenan l'havia ben qualificat, en dir-li en una conversa amb ell tinguda : *vos monsieur sou pla molt coratjut*.

Tenint en compte que aquest dietari que havem extractat, fou escrit aleshores i per persona respectable i ben assenyada, es veu el concepte general en què era considerat aquell català insigne.

Malauradament quan Catalunya necessitava més de les virtuts i grans qualitats de governant que assolía el diputat Claris, retut, aquest, per la fatiga i les contrarietats que havia hagut de suportar en l'exercici del seu càrrec, majorment en aquell any de 1640, esdevingué sa mort el dia 27 de febrer de 1641.

El millor panegíric que se'n pot fer, és transcriure el que va consignar el dietari de la Generalitat en aquella data tant

---

10. Dietari del doctor Puig, p. 132. Seguidament diu el mateix dietari: «Esta paraula y resolusió de Espenan, fonch de tant gran gust y contento per al deputat, que li feu passar tot lo anutix y sentiment ab que »era arribat en dita vila, y avia mostrat ab las moltas rahons y paraulas »que avia tingut ab Espenan, y cosas que li avia dit tení ab ell; y donant- »se cabals demostracions y senyals de estimarloy, lo prengué de la ma, »y li doná un molt gran y apretat abrás, y lo matex feren lo oydor y con- »seller y cabos catalans, ab que com fos ja tart, y hora de dinar, foren »tots convidats a la taula de Espenan, la qual fonch molt abundant y osten- »tosa, y dinaren molt contents y regositjats, ferense diffarents brindis, y »en particular a sa Magestad Christianissima, al Cardenal Duch, Deputats »y Consellers de la present ciutat».

luctuosa per a la terra catalana. Diu així : «Dimecres a XXVII.
»En aquest die a tres quarts tocats per las onze de la nit, donà
»la ánima á Déu qui la habia criada, aquell gran restaurador de
»la nostra pátria y mare Cathalunya, lo Molt Illustre Senyor lo
»Doctor Pau Claris, Canonge de la santa iglesia de Urgell, di-
»putat eclesiástich. Causá esta mort tanta aflicció á tota la Pro-
»vincia y en particular á la present ciutat, que desdel mayor al
»menor ho sentiren tant que noy hagué qui no llensás llágrimas
»per haber perdut lo pare, protector, defensor y llibertador de
»sa pátria com stensament ho dirán las historias en lo sdeveni-
»dor. Déu lo tinga en la sua santa gloria y prengan ánimo los
»cathalans de que en la mayor aflicció ha tingut un fill que li
»ha donada llibertat y restaurats tots sos germans, y que á
»exemple llur no li falten semblants fills en lo sdevenidor.»

Encara en la nota del dia següent, en fer menció de l'enterament d'en Claris diu també el dietari : «A tots era notori lo
»quant dit Sr. Deputat deffunt havia servit á la Provincia en
»son cárrech y quant puntual, diligent, solicit y zelós se era
»mostrat pera la conservació, no sols de las constitucions y leys
»de la terra, sino de tota la Provincia y de sos provincials, y los
»innumerables, continuos y grans treballs que per aquest respec-
»te havia patits, exposant sa salut y vida per la defensa y in-
»munitat de las Iglesias tantas vegadas violadas, cremadas y
»robadas per lo exercit enemich y en ells lo Santissim Sagrament
»que sia alabat pera sempre ; y pera defensa de la pátria, leys y
»prerrogativas ; y de las vidas, honor, reputació y hassienda dels
»provincials, per moltas maneras vexats y oprimits de dits sol-
»dats y exércits enemichs.» (II)

A semblança del diputat Claris i inspirant-se en el seu alt exemple de patriotisme, no foren pocs els catalans benemèrits que es distingiren i es sacrificaren, també, per la pàtria llur, en els anys de 1640 a 1652, en els quals perdurà aquella guerra iníqua, d'opressió contra Catalunya.

No essent possible dintre els límits d'aquest discurs asse-

---

11. Arx. Cor. Aragó. — Dietari de la Generalitat, trienni de 1638 a 1641.

nyalar-los tots, em circumscriuré a fer esment d'alguns dels principals que més es distingiren en els inicis d'aquell període de malvestats i greuges per a la terra catalana.

Un d'aquests fou el diputat militar, Francesc de Tamarit, cavaller esforçat i pertanyent a un dels llinatges més il·lustres de Catalunya. S'havia distingit particularment en la campanya del Rosselló de 1639, lluitant aferrissadament contra les armes franceses, en defensa de la pàtria invadida per aquestes, fins assolir el recobrament de Salses.

Vegeu ara, com li foren recompensats pel govern del comte-duc, els serveis i sacrificis que féu en aquella campanya.

Havent esdevingut, aleshores, les malvestats i crims comesos per la soldadesca contra els catalans, en diversos llocs i vil·les del Principat, amb ocasió dels abusos dels allotjaments, la Generalitat i el Consell de Cent barceloní, en compliment de llur deure, protestaren d'aquells greuges davant del virrei, reclamant d'aquest — bé que inútilment — que imposés càstigs als ofensors i reparés els danys causats.

La resposta — com ja hem consignat — vingué de Madrid, el 13 de març, en forma de carta del rei al comte de Santa Coloma, manant-li que empresonés el diputat eclesiàstic — si era possible — i en Tamarit i els dos membres del Consell de Cent, Vergós i Serra.

Aquests tres darrers quedaren empresonats en les presons de la ciutat, el dia 18 d'aquell mes, i allí estigueren, sense que se'ls prenguéssin declaració, ni se'ls manifestés la causa de llur empresonament, fins el 22 de maig, dia en què foren alliberats pel poble.

Mereix consignar-se la perfídia, per part del govern del comte-duc i del virrei, procurant que es fes procés si havien de resultar condemnats els empresonats, però que si de la sentència havia de constar *haber procedit bé en lo que se'ls hi feia càrrec, no se'ls ni fes* (12), tenint els empresonats indefinidament, en

---

12. Vegeu en el «dietari» del doctor Puig—p. 164—el que deia el comte de Santa Coloma en carta al rei. Diu així: *en lo que toca a que se le haga processo, no me prometo que la provança sea tal, que se pueda esperar certeza en la condenación, pues aunque se ha conocido su mal afec-*

larga y estrecha prisi6n, com aconsellava al rei el malvat comte de Santa Coloma.

El mateix que d'en Tamarit, que tant es distingí pel seu coratge en la defensa dels drets i llibertat de la terra, podria dir-se de molts altres barons insignes, la ressenya dels quals ens portaria molt lluny i faria interminable la meva comesa. Tanmateix no puc menys d'esmentar el diputat Josep Miquel Quintana, ciutadà honrat de Barcelona, el qual fou tramès a lluitar contra l'exèrcit invasor del marquès de los Vélez que amenaçava entrar i atacar, per la part de l'Ebre i encontorns de Tortosa, a l'ensem que en Tamarit era enviat a l'Empordà per a defensar aquella contrada contra les malifetes dels «tercios» d'en Garay i de l'Arce.

Són també ben dignes de lloança els defensors de la vila de Cambrils — convertida aleshores en plaça d'armes — N'Antoni Armengol, baró de Rocafort, En Carles Bertrolà i En Jacint Vilossa. Tots tres comanaven els soldats catalans que el Vélez tenia assetjats en aquella vila, i després de lluitar valerosament, vençuts per traïció, hagueren de rendir-se amb promesa de què els seria respectada la vida. «Perjur y infame en son tracte el Velez — diu un historiador coetani (13) — maná donar garrot al gran baró de Rocafort, a Vilossa y a Bertrolá, penjá'ls després en els portals, per a que veja totom la inhumanitat de un barbaro General y la gloria y valor de aquests cavallers, que rendiren la vida per son Déu, per sa Pátria y per ses lleys.»

Un altre català benemèrit fou En Francesc Giminells, natu-

---

to, no es posible averiguar cosa que importe, porque ellos no han de querer dezir lo que ha passado entre ellos, como se vee por la informaci6n que en conformidad de lo que V. Magd. ha mandado en carta de 27 de marzo, se tomó contra Francisco Verg6s y Leonardo Serra, pues no obstante que se hazen apretadissimas diligencias, no vendrá a sacarse cosa considerable, y assi no se ha acertado el ponerles a relaci6n, y hazerles processo, como ya antes lo havia representado a V. Magd. y lo exterior del deputado que son las replicas y papeles que se dieron a los lugares, es cosa que le es permitido a ellos, conforme las Constituciones; y assi me pareceria mas acertado que no se proceda contra el, por via de processo, sino con la mano poderosa, teniendole en una larga y estrecha prisi6n, con que se viene a conseguir su castigo.

13. DR. JOSEP ÇARROCA: *Política del comte de Olivares*. Barcelona, 1641.

ral de Tarragona, el qual després de defensar heroïcament la fortalesa del Port de Salou, hagué de rendir-se al marquès de los Vélez, qui després de retenir-lo empresonat alguns dies, el féu morir cruelment a la forca, en desembre de 1640.

El mestre de Camp Josep de Margarit i de Biure, al qual en Coroleu qualifica d'«illustre i valent català», fou també un dels herois que més es distingiren en aquelles jornades glorioses. El castell de Constantí ocupat per les tropes del marquès de los Vélez, retenia empresonats uns tres-cents catalans procedents de la desfeta de Cambrils, i sabedor el Margarit que hi havia cinquanta soldats de guarnició, amb tot i la gran fortalesa del castell i trobar-se ben prop de Tarragona ocupada per l'exèrcit del Vélez, «resolguí — diu el Margarit, en carta adreçada a la Generalitat — aventurar ma vida per a donarlos llibertat». Així ho féu; i lluitant aferrissadament amb la cooperació dels capitans Cabanyes i Caselles, donà l'assalt al castell i alliberà aquells dissortats presoners catalans.

Si no temés abusar de la vostra atenció us referiria accions no menys heroïques d'aquests mateixos cabdills, i de molts altres com els Copons, els Vilaplana, els Guimerà, i En Ramon d'Ayguaviva, mort gloriosament, lluitant per la pàtria i la llibertat dels catalans, contra les tropes invasores del marquès de los Vélez, prop de Xerta.

I no fou sols en les armes on es distingiren aleshores, els nostres avantpassats, sinó que esdevingueren, també, benemèrits de llur pàtria, en altres lluites més pacífiques, homes com En Joan Pere Fontanella, doctor en dret i ciutadà honrat de Barcelona, elegit conseller en Cap en 30 de novembre de 1640, i «conegut en el món — diu l'historiador Çarroca — per sa erudició i per ses obres aclamades per insignes.» El doctor Francesc Puig, canonge de la Seu de Tortosa, el qual demés d'ésser gran amic de l'insigne Pau Claris i haver exercit càrrecs i cometes molt importants en la Generalitat, ens ha deixat escrit un dietari força interessant, referent als fets de 1640, del qual he traslladat algunes pàgines. En Jeroni de Navel, un dels nou ambaixadors — tres per cada estament — que la Generalitat tra-

meté a Madrid — quan l'empresonament del diputat Tamarit i dels membres del Consell de Cent, Vergós i Serra—, per a reclamar la llibertat dels empresonats, i protestar dels greuges que causaven els soldats. Totes quantes gestions practicaren els ambaixadors, foren inútils; i quan desenganyats pretenien tornar-se'n a Barcelona, se'ls obligà a restar a Madrid, on estigueren, com ostatges, més d'un any i set mesos, sofrint tota mena d'incomoditats i vexacions, fins el 15 de novembre de 1641 en què foren canviats, entre Constantí i Tarragona, amb altres ostatges que tenia la Generalitat. El dissortat Navel no pogué retornar a sa llar, i esdevingué víctima del seu patriotisme, per tal com, agreujant-se-li la malaltia que havia contret amb els sofriments de tan llarga captivitat, morí pel camí, en el regne de València molt prop de Tortosa.

Ens fariem interminables, si haguéssim de cloure la llista dels patricis catalans que sobresortiren en aquelles jornades memorables. Fou tot el poble, sense distinció d'estaments ni classes socials, qui esdevingué unit en la defensa comuna dels drets i llibertats de la terra. Nobles i plebeus, rics i pobres, laics i eclesiàstics, tots rivalitzaren en aquella defensa, constituint una vertadera unió sagrada per a lluitar i sacrificar-se per la pàtria oprimida i anorreada.

Tots els historiadors d'aquell temps, com també els qui fins en els nostres dies han vingut relatant els fets de 1640, convenen en què l'alçament del poble català, aleshores, fou promogut, en bona part, per un sentiment de fe religiosa, corferit pels ultratges que cometien aquells «tercios» de soldats forasters, on no hi mancaven heretges, luterans, que atemptaven contra les esglésies, imatges i coses sagrades, i es distingien sobretot per l'odi que professaven al Santíssim Sagrament, tan estimat i venerat pels catalans.

Podria referir-vos molts episodis que comproven aquesta tesi. Així, per exemple, quan en 22 de maig, d'aquell any 1640, entraren a Barcelona, pel portal nou, en sò de revolta, més de mil dos-cents camperols i menestrals, procedents, principalment, del Vallès, de la Selva i de l'Empordà, per alliberar el diputat

Tamarit i els seus companys en Vergós i en Serra, presos — com he dit — des del mes de març, aquella gent valenta i decidida portava com a bandera o guió una imatge del Crucificat, cobert amb un vel negre, i als crits de *Visca la Santa Mare Església*, i *Muyren els traidors i el mal govern*, es dirigí a la presó, obrint les portes als empresonats; i aleshores fou quan en Tamarit tingué un gest de dignitat i de noblesa, negant-se a abandonar el seu captiveri, tot dient aquelles paraules memorables: «El rei m'ha pres la llibertat, ell és qui me la deu restituir». El poble no s'hi conformava i de totes passades volia treure'l triomfant de la presó. En aquest conflicte, l'escarceller major, En Felip de Sorribes, s'adreçà al virrei comte de Santa Coloma, el qual esporuguit per les seves malifetes, s'havia refugiat a les Drassanes, i aquest atorgà, en nom del rei, la llibertat als empresonats que foren portats en triomf pel poble fins a la Generalitat. Els diputats i consellers, juntament amb els bisbes de Barcelona i de Vic, anaren apaivagant aquella multitud i conduint-la — un cop realitzat el seu propòsit patriòtic — envers les afores de la ciutat. El nostre himne nacional en fa remembrança en dir:

- «Anaren a la presó—donant llibertat als presos.
- »El bisbe els va beneir—amb la mà dreta i esquerra.
- »¿On és vostre capità—a on és vostra bandera?
- »Varen treure el bon Jesús—tot cobert amb un vel negre:
- »Ací és nostre capità—ací és nostra bandera.»

En aquest episodi es fan ben patents els sentiments de Fe i de Pàtria que bategaven en el cor dels catalans i els encoratjaven en la lluita aferrissada que mantenien en defensa dels drets i llibertats de Catalunya. I en aquesta defensa contribuïen tant els seglars com els eclesiàstics i religiosos de les ordes.

Del temps de la desfeta de Martorell i el perill imminent i greu que amenaçava la nostra ciutat, vegeu el que en diu l'historiador coetani Josep Çarroca: «Los Ecclesiastichs y religiosos »de Barcelona acuden per son torn a las murallas y portals, per »ser esta natural defensa y declarat per Theólechs gravíssims »que la guerra és justa, y així ab amorós afecte de sa amada

»Patria, acudian des del Cor, al Altar, a la posta y a la muralla.» (14)

Aleshores fou quan, entre molts d'altres, es distingiren per llur valor els pares caputxins fra Lleó de Calaf i fra Francesc d'Oris, «que per rahó de sa professió—consigna el Dietari del doctor Puig—se'n fa particular menció.»

Ès sabuda la intervenció d'un altre caputxí benemèrit en la defensa de les llibertats catalanes, en aquell any dissortat de 1640; el P. Bernardí de Manlleu, el qual essent ja d'edat avançada, anà a Madrid com ambaixador de la Generalitat i del Consell de Cent, per a protestar de l'empresonament del diputat Tamarit i dels dos membres del dit Consell, reclamar llur alliberament i protestar, també, dels moltíssims greuges que s'infligien a la nació catalana.

Aquest caputxí hagué de sofrir les malvestats i captiveri que per espai d'un any i set mesos experimentaren, també, en la cort de Felip IV, els altres ambaixadors de la Generalitat i del Consell de Cent, sense obtenir res del que amb raó i justícia reclamaven.

També podria parlar-vos d'altres eclesiàstics i religiosos que es distingiren aleshores per llur patriotisme, i recordo que en la

---

14. DR. JOSEP ÇARROCA. Op. cit., El dietari del doctor Puig ho relata amb aquests termes, que per ser curiosos els traslladem ací: «Las parrochias y monestis, que eran numerosos, de capellans o frares respectivamente, feren y formaren cada una sa companyia, y los que no u eran se juntaven dos o tres en una, y tots, des del novici al mes grave, sens faltar a la modestia y decoro de sos habits y professió acudian molt bé, y tant com qualsevol secular, a la de soldat, axi en assistir a la guarda de las murallas, baluarts y altres puestos de la ciutat de dia y de nit, passant per totas estas y otras incomoditats, com en fer tot lo demes que attenent al estat de la Provincia y conservació de ella, per los officials de guerra de la ciutat sels era ordenat, sens que monestir, collegi o casa alguna de religiosos, per observant o reformada que fos, sens eximís; y cada una de las ditas companyas dels ecclesiastichs tenia capitá, alferes y sargento de ells mateixos; y de la del Capitol fonch Capitá lo Dor. Francesh Paga, canonge, Alferes, Fructuós Tos, subsentor, y per ser molt gran y copiosa la dita Companya tenia dos Sargentos, qui foren Jaume Mora, pabordre, y Bernat Achilles, beneficiat, foren també agregats a la sobredita Companya dos pensionaris ecclesiastichs y que foren don Jacinto Ivorra, Bellera y Dança y lo Dor. micer Alberto Torme y Lliori, y los dos advocats del Capitol, qui eran lo Dor. micer Domingo Osona, y lo Dor. micer Aleix Tristany».

inaugural de l'any passat us vaig fer particular esment de dos pares de la Companyia de Jesús; el P. Guillem de Jossa i de Granollachs, jesuïta català, de noble llinatge i baró eminent en virtuts i ciència, el qual essent confessor del virrei, comte de Santa Coloma, no una, sinó mantes vegades, li advertí, ja de paraula i també amb escrits, que si no reprimia les malifetes i ultratges dels soldats i els contrafurs que es feien a Catalunya, Déu el castigaria prompte i severament, i com no hi hagué esmena el càstig vingué.

Encara us citava com a defensor dels drets dels catalans, en blasmar el comportament tirànic i contra tota justícia i raó dels ministres del rei envers la nostra pàtria, un altre jesuïta, no català, el P. Francesc Aguado, provincial de Toledo, i us feia trasllat del «memorial» que presentà al comte d'Olivares fent la nostra defensa, i per tal com deia la veritat i estava inspirat en un sentiment de justícia, fou titllat de *sediciós* i rebutjat pel rei i els seus ministres.

Avui us faré menció, tan solament, d'un altre religiós, el P. Ignasi Mascarenhas, jesuïta portuguès, el qual vingué a Catalunya com ambaixador de la nació portuguesa i de son rei Joan IV, aleshores entronitzat, a notificar als catalans que Portugal s'havia alliberat del domini de Felip IV, i proclamat la seva independència; i a l'ensems venia per a oferir-se i aliar-se amb nosaltres, per obtenir la mateixa finalitat.

L'arribada d'aquest ambaixador fou ben oportuna, per tal com coincidí amb la gloriosa batalla de Montjuïc, del 26 de gener de 1641, i molt contribuí a la gran victòria que aleshores alcançaren els catalans.

Si disposés de més temps em seria plaent—i crec que a vosaltres també us ho fóra—explicar-vos amb tots els detalls—que són interessants i curiosos—el viatge que féu aquest jesuïta, des del seu país fins al port de Barcelona, amb una nau genovesa, els greus perills que passà i la rebuda joiosa i solemne que la Generalitat li féu.

Era tan justa la causa que defensaven els nostres avantpassats, que no sols aquests religiosos forasters, sinó també els bisbes de Barcelona i Girona, que eren aleshores don Garci Gil Man-

rique i fra Gregori Parceró, respectivament, castellà el primer i benedictí gal·lec el segon, estaven tan al·l costat dels catalans i en favor del plet que sostenien en defensa de llurs drets i llibertats, que amb tot i la repulsa que reberen dels ministres de Madrid, no deixaren d'instruir processos i fulminar excomunionis contra aquells cabdills i soldats del rei d'Espanya que havien comès sacrilegis i malvestats en les parròquies de Palautordera, Montiró i Riudarenes.

Ara bé; ¿per què l'hem de veure trencada aquesta unitat catalana, amb lleis i decrets antiliberals i antidemocràtics de proscripció i extinció d'unes ordes religioses que, com acabem de veure, en 1640, tant i tant enaltiren la nostra pàtria, i tant valerosament cooperaren en la defensa de les nostres llibertats?

Les lliçons de la història, concretant-la als esdeveniments d'aquell any, són d'una gran actualitat en el nostre moment de refermar la República i el govern català. Les ordes religioses cal que tinguin present en l'actuació d'un futur pròxim, l'exemplaritat de llurs precursors que es sentiren a totes hores uns decidits patriotes, amb un pregon sentit racial. Sota l'hàbit hi havia, constantment, un defensor de la terra oprimida. Amb aquestes virtuts hem vist que hi hagué, i estic cert que sorgirà novament, una justa solidaritat amb el poble. Cal tenir present la lliçó dels temps malastrucs, quan l'apropament al ceptre ha fet néixer el divorci amb el poble amatent sempre a les velleïtats i desviacions.

Semblantment els qui tenen l'alta responsabilitat de la reconstrucció nacional, convé que s'apartin del sectarisme, i que, «en nom de la llibertat de pensament, no es posin fora de la llei, »determinats ciutadans, pel fet de pertànyer a Congregacions religioses.» (15)

Meditin la gran responsabilitat que comporta, en els moments decisius de la lluita, prescindir i inutilitzar la col·laboració d'un patriota, pensi com vulgui i pertanyi a l'estament que bé li plagui.

---

15. ANDREU GERMAIN. Conferència donada a la Sorbona en el mes de novembre de 1931.

Cal tenir present, ço que ha escrit recentment un català honorable i molt assenyat :

«Llibertat és fortitud i senyal de fortitud ;
»Persecució és feblesa i senyal de feblesa.» (16)

Els que hem sentit afició als estudis històrics, n'hem tret el convenciment que la monarquia espanyola durant quatre llargues centúries, i fins podem dir des de la mort del nostre rei En Martí, ha infligit no pocs greuges a Catalunya ; i alligonats per aquesta experiència, desitgem que la República es consolidi i enforteixi, per tal com la considerem la forma de govern més apropiada per assolir els ideals que propugna el catalanisme.

Si consulteu la història trobareu que les mesures de lesa llibertat individual, condemnant en conjunt els ciutadans a l'ostracisme, pel mer fet de pertànyer a determinat estament, eren emprades sovint pels monarques absoluts i els mals governants.

Així, per exemple, podem citar el fet de l'expulsió dels jueus (protegits pels reis del casal català) que foren foragitats d'Espanya pels reis Ferran i Isabel. Per decret de 31 de març de 1492, els fou assenyalat un termini de quatre mesos, per a fer-se cristians o anar a l'exili. Aquesta mesura d'intolerància, condemnà a l'ostracisme molts milers de famílies que ací tenien la seva pàtria i la seva llar, vivien pacíficament, tot dedicant-se bon nombre dels seus individus a les ciències i les arts, i excellent en la cultura.

Aquest exemple d'absolutisme intolerant i sectari és anàleg al decret del rei borbó, Carles III, de 27 de febrer de 1767, expulsant d'Espanya i tots els seus dominis, els religiosos de la Companyia de Jesús.

La forma amb la qual es complimentà aquesta ordre, fou molt més odiosa i despòtica que la emprada en l'expulsió dels jueus.

«El decret quedà absolutament reservat—diu el nostre historiador Aulèstia—fins que en la nit del 31 de març, d'un cop en totes les cases i collegis que tenia a Espanya la Companyia, els

---

16. P. MIQUEL D'ESPLUGUES. O. M. C. *El tron de Crist-Rei*. — *El Matí* de 25 octubre de 1931.

»fou intimat, pera que's posessen en camí els expulsats, el dia
»següent, primer d'abril. En Catalunya fou designat el port de
»Salou com a punt d'embarc de tots els religiosos del Principat,
»del baix Aragó i part de Valencia.» (17)

En tractar d'aquest fet, vegeu ço que diu un altre historia-
dor, en Bofarull: «A algunas personas que contribuyeron á la
»realización de la empresa de Carlos III, en Cataluña, se las re-
»compensó con notables distinciones, y nosotros hemos visto tí-
»tulos de nobleza de aquella época en los que se consigna como
»motivo de la gracia aquel servicio.» (18)

Si amb aquestes distincions es vegé augmentat amb nous mem-
bres, el que qualificaven de «Real Cuerpo de la nobleza españo-
la», *esdeveniment importantíssim i de transcendència mundial (?)*,
en canvi, vegeu també ço que diu el jurisconsult Guillem M. de
Brocà (president que fou de la Secció de ciències Morals i Políti-
ques d'aquest Ateneu), referent als collegis de la Companyia,
quan el decret d'expulsió vingué a dissoldre'ls: «Els collegis de
»la Companyia havien assolit, als antics Estats de la Corona
»d'Aragó un alt grau de cultura. S'hi nodriren el portentós in-
»geni de D. Gregori Mayans i Siscar, l'únic polígraf espanyol
»del segle XVIIIe i el clar talent dels germans Finestres, i perquè
»al polit conreu dels clàssics s'hi afegia el de la filosofia i les cièn-
»cies naturals i físico-matemàtiques, d'aquells collegis sortiren
»el filòsof, matemàtic i físic Cerdà; el matemàtic Navas; el
»P. Pla, un dels més antics provençalistes i, segons en Menén-
»dez Pelayo, èmul d'en Bastero i precursor de Raynouard; l'apo-
»logista de la literatura espanyola Francesc Xavier Llampillas,
»els naturalistes, filòsofs i historiadors Aymerich i Gil, lloats
»per Hübner, el matemàtic Campcerver; el gran historia-
»dor Masdeu, el canonista Pons, continuador a Itàlia de l'escola
»de Cervera; Nuix impugnador d'en Reynal, Pou, traductor
»d'Herodot; Codorniu, col·laborador d'en Burriel, Gallissà, bi-
»bliotecari de Ferrara, Prats, que illustrà la taula de Rosetta;

---

17. ANTONI AULESTIA: *Història de Catalunya*, v. II, p. 478.

18. ANTONI DE BOFARULL: *Historia crítica, civil y eclesiástica de Cata-
luña*, t. IX, p. 375.

»Ferrusola, Larraz, i d'altres que esculpiren d'una manera indeleble el nom espanyol a terres itàliques.» (19)

En nom de la llibertat i de la tolerància, i pel prestigi de la República, blasmem-los i rebutjem-los aquests procediments de la intolerància i absolutisme monàrquics.

Abans de finalitzar la meua comesa, i per tal com hem parlat de barons heroics, i hem fet palès el comportament patriòtic i exemplar de tots els estaments socials de Catalunya en la defensa de llurs drets i llibertats, constituint una vertadera unitat catalana; just és consignar que les dones catalanes no defalliren en 1640, esdevenint heroïnes, que a semblança dels homes, donaren, també, proves ben manifestes de coratge i patriotisme.

Era el mes de setembre d'aquell any; la vila catalana d'Illa, en el Rosselló, es trobava assetjada per l'exèrcit de Felip IV, comanat per Joan de Garay i Joan d'Arce, els quals tantes malifetes havien infligit als perpinyanesos. La lluita era terrible, i les cartes de diversos particulars d'aquella contrada i singularment la del cavaller Francesc de Vilaplana, datada des del Coll de Ternera als 26 del dit mes, consignen que el valor de les dones d'aquella vila, fou tan gran en defensar-la, que elles so-

---

19. GUILLEM M.^a DE BROCA: *Biografia de D. Ramon Llätzer de Dou i de Bassols*. Barcelona 1916.

Quasi tots els qui vénen citats en aquesta llista foren jesuïtes catalans, els quals, a Itàlia, respiendiren en les lletres i en les ciències. Alguns d'ells ocuparen càrrecs importants en centres de cultura — Universitats, Biblioteques i Acadèmies—. Així, per exemple, el P. Joaquim Pla, fill d'Aldover, elogiat pel gran polígraf Menéndez Pelayo qui el qualificà de gran provençalista espanyol després d'en Bastero, (a) de la Biblioteca de Ferrara, on també hi havia el P. Gallissà, passà a la càtedra caldea de Bolònia, d'aquí a la Biblioteca Barberini, de Roma, i finalment a la Cort del gran duc de Toscana. Del P. Antoni Codorniu, natural de Barcelona, diu, també en Menéndez Pelayo: *que puede llamarse el Gracian del siglo XVIII* (b). El P. Joan Francesc Masdeu, fill de pares catalans però nascut accidentalment a Palerm, ell es considerava fill de Barcelona; Menéndez Pelayo el qualifica de *hombre ciertamente doctísimo y a cuyo aparato de erudición no iguala, ni se acerca ninguno de nuestros historiadores*. (c). (Extractat del llibre interessantíssim del P. Ignasi Casanoves, sobre «Finestres»).

(a) MENÉNDEZ PELAYO: *Història de las ideas estéticas en España*, vol. III, cap. II, p. 142.

(b) MENÉNDEZ PELAYO: *La Ciencia Española*, vol. III, p. 203.

(c) MENÉNDEZ PELAYO: *Història de los heterodoxos españoles*, vol. III, cap. II, § 3, p. 146.

les guardaren una bretxa de més de tres canes, que amb els canons de batre, el dit exèrcit havia fet en la muralla, sense que jamai donessin lloc per a poder-hi entrar, i fet moltes altres proeses que excediren al seu sexe. (20)

Tan enèrgica fou la defensa per part d'aquelles heroïnes, que l'enemic hagué d'alçar el setge i retirar-se a Perpinyà després d'haver sofert moltes baixes.

Però on resplendí amb tot el seu esclat el valor i l'heroisme de la dona catalana fou en la famosa batalla i victòria de Montjuïc, de la qual suara us he parlat. Vegeu com ho descriu un document coetani: «Feuse al matí pública crida de que las donas no hisquessen de casa, ni anassen per los carrers, ab consideració de que podian ser de gran impediment y estorp per als bons progressos de nostras armas, los crits, llágrimas y llantos que anant per los carrers y demás parts de la ciutat farian; emperò apenas oiren que lo enemich peleava, quant comensaren a anar per los carrers, fent cap a las muralles, aportanthi lo quels apareixia ser de profit y necessari, com eren draps dolents, emperó bons pera taps a la artilleria, balas pera dita artilleria y de mosquets, altrás embarcadas ab lo socorro que de la ribera munta a Monjuich, molta cosa de menjar, y vins bons per als que alli fent la causa de tots estavan peleant, y lo mateix feren altres per als que estavan en las murallas, y los viures que a una part y altra y aportavan eran molts, molt bons y ben aparellats y regalats pus abundantment anava la confitura y bescuits de sucre per tot, y durá aquest exercici y ministeri de las donas tot lo temps quel enemich estigué en vista de la present ciutat, y tardá en retirar-se, sens que jamay parassen; ab molt gran concurs de rodar las muralles, y muntar a Monjuich, y assó ab tant gran serenitat de cor y ulls que no sols nos veu que llansassen una llágrima, empero ellas alentavan y donavan animo als homes; y fonch tant singular aquesta cosa y digna de observar, que a quants la veuren admirava, y las que muntaven a Monjuich se exposaven a grandissim arrisch y perill, pus per alimentar y municionar

---

20. Dietari del doctor Puig, p. 29.

»als nostres, passavan y conversavan, entre ells y los enemichs,
»donantse la batalla, sens temer balas, com lo mes alenat y es-
»forçat home del mon, que se deu molt gran part de aquest bon
»succes y victoria, vaticinada per algunas personas espirituals,
»se deu a ellas.» (21)

Ara bé; si, com es consigna en aquesta ressenya — i en al-
tres, també, d'aquell temps — el bon succés de la batalla de
Montjuich fou degut, en gran part, al valor de la dona catala-

---

21. Dietari del doctor Puig, p. 29. Heus ací com ho relata En Miquel Parets, en la pàg. 74^{oo} de la seva crònica: «Lo valor que las donas mos-
»traren aquell dia, ab la batalla, eran sols pera resistir la major pujansa
»de esquadrons Castellans, que com se comensá la escaramusa y la gent
»posarse en armas y tota la siutat avalotada reselás la siutat no se áco-
»vardís la gent al sentir los plos y sospir de las donas, pera ont vingués
»a faltar lo animo y valor de la gent, podentnos causar molt dany, y pera
»esquivar aquex dany se feren cridas al matí, per la siutat ab trompetas,
»posant pena de sent assots, que ninguna dona no gosás anar per siutat,
»en averi rebato, ni tocant alarma, pero estant en ses cases y sentien los
»grans tirs de artilleria y mosqueteria, advertiren lo treball dels omens, y
»acudiren al temps de la refrega per les muralles, aportant provisions de
»bales, axí de mosquets y arcabús com de artilleria y moltisimes de dra-
»pots pera taps de artilleria, que les muralles ne anaven plenas, y vinagre
»y cals pera refrescar la artilleria. Y en particular aportaven molt menjar
»y beura per la gent, abundant tant com ne volien, fins a confitures y al-
»tres regalos, que anaven per siutat ab senalles aplegan, aqui los donaven
»un pa, altres los donava vi, altres dines y altres coses i de aquexa manera
»anaven per la muralla, donant tant a menjar y beura a la gent com vo-
»lian, y anant animant la gent ab molta alegria, que en tot aquell dia se
»veu llansar una llágrima, cosa molt particular, y axo no eran tan sola-
»ment les dones ordinaries sino del floret de Barcelona, totes en cos ab
»los devantals, que era cosa de veura pujant fins a Monjuich, aportantlos
»regalos, y asso durá tot lo disapte y lo diumenja dematí, causant gran
»admiratio a la gent de Barcelona, axi natural, com los forastés que si tro-
»vaven». (Biblioteca provincial Universitària. sig. 21-1-14 bis, ms.)

El doctor Çarroca diu també sobre aquest episodi de la batalla de Mont-
juic: «Las donas de Barcelona feren grandiosas hazañas, perque havent
»manat ab publica crida, que ninguna se atrevís a exir de sas casas, ab
»penas graves — atents a que los plors son los que acovardan mes que
»las balas — exiran la major part per las murallas, animant, dant muni-
»cions de polvora, y balas, portant a menjar, curant als nafrats que en-
»travan, pujant a Monjuich carregades de lo que alli era necessari per la
»guerra; y las que no exiren de sas casas, com religiosas, y señoras no-
»bles, enviaren quant tenian en ellas pera refresch als fatigats soldats;
»sens veures una llagrima en sos ulls, ni sentirse un gemech de sa boca,
»antes algunas vestidas de home en lo habit, y cor, jugavan també las ar-
»mas, y davant tant en que entendre al enemich en Monjuich, com podian
»los mes arriscats homens». (d)

(d) JOSEP ÇARROCA, op. cit., p. Evo.

na, representant en aquell acte per l'heroisme de les ciutadanes barcelonines, avui, oh dones que m'escolteu, i que el dia 2 d'agost donàreu l'alt i encoratjador exemple de ciutadania, signant, en nombre copiosíssim, la vostra adhesió a l'Estatut de Catalunya; avui, encara que podeu considerar-vos dignes successores d'aquelles heroïnes, i si convinguéssiu, promptes a seguir son exemple; la vostra missió no és de guerra, sinó de pau; blasmeu-la la guerra i les lluites entre germans, i treballeu amb fe i entusiasme, dintre del règim de República que tenim establert, en pro de la unitat catalana, i per la llibertat, la cultura, l'avenç i la prosperitat de Catalunya.

MINISTERIO
DE CULTURA

